

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Тимчишина Андрія Михайловича на дисертацію Кукос Марини Василівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів», представлену до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми

Прискорення процесів європейської інтеграції України потребує впровадження у правоохоронну практику не тільки сучасних форм і методів боротьби зі злочинністю, а й визнаних світовим співтовариством міжнародних стандартів захисту прав і свобод дитини, що відображено у міжнародному й національному законодавстві, зокрема: Загальній декларації прав людини (1948 р.), Декларації прав дитини (1959 р.); Конвенції про права дитини (1989 р.), Законах України «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.), «Про основні засади молодіжної політики» (2021 р.) та ін.

Однак, ужиті правоохоронними органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, які здійснюють їх соціальний захист і запобігання правопорушень не дали можливості нейтралізувати основні внутрішні та зовнішні загрози національній безпеці й зумовили подальше ускладнення криміногенної ситуації в державі в умовах воєнного стану, масової міграції населення, соціальної та економічної нестабільності. І саме молодь, внаслідок психологічної, соціальної та особистісної незрілості, залежності від дорослих, недостатнього життєвого досвіду та багатьох інших чинників виявилася найменш захищеною перед небезпеками, зокрема виявами наркотизму.

Більше того, численні реформи, спрямовані на розвиток прогресивних суспільних відносин, викликали серед іншого поглиблення проявів кримінальних тенденцій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів – проблема незаконного обігу наркотиків має чітко визначену соціальну спрямованість, а наркоманія домінує

переважно в молодіжному середовищі. Про такі негативні тенденції свідчить й офіційна статистична звітність наведена авторкою, а саме: «... якщо впродовж 2021 року було зареєстровано 2207 кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 309 КК України, то у 2023 році – 3423 і за перший квартал 2024 року вже – 1032 фактів вчинення. Разом з тим, кількість оголошених підозр та направлених обвинувальних актів до суду протягом зазначених років залишається вкрай низьким. У 2023 році – 2633 підозр, та 2402 обвинувальних актів, за перший квартал 2024 року – 628 підозр, та 494 обвинувальних актів» (с. 19 дисертації).

У таких умовах кризи відбувається втрата дітьми чітких соціальних орієнтирів, зниження престижу чесної праці, руйнування установки на ведення здорового способу життя. На цьому тлі відбувається поширення наркоманії, яка є для такої частини населення способом розв'язання життєвих проблем, а пов'язана кримінальна протиправна діяльність у сфері наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів – безпосереднім джерелом одержання надприбутків.

Тому враховуючи, що одним із важливих завдань криміналістики є безперервне озброєння правоохоронних органів ефективними засобами й методами боротьби зі злочинністю, наведені обставини визначають нагальну потребу в активізації наукових досліджень проблематики, що має не лише теоретичне, а й практичне значення, позаяк потреби слідчої практики свідчать про необхідність комплексного аналізу проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Науковий рівень дисертаційного дослідження та наукових публікацій М. В. Кукос відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право.

Робота виконана у Національній академії внутрішніх справ відповідно до відповідно до: Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942 зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України

від 12 липня 2022 року № 782; Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції на період до 2026 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р; Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 року № 453; основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки, затверджених рішенням Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23,

Основні положення та результати дисертації відображено у 10 наукових публікацій, серед яких три наукові статі – у наукових фахових виданнях з юридичних наук, одна – у зарубіжному науковому періодичному виданні, включеному до наукометричної бази Web of Science а також шість тез – у матеріалах тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарі. Вони відображають наукову новизну обраної М. В. Кукос теми.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Дисертація за характером і змістом розглянутих питань є комплексним дослідженням, присвяченим теоретичним та практичним аспектам розслідування втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. У роботі представлено низку висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування.

Ціла низка результатів і висновків, які з них слідують були отримані вперше і мають достатній ступінь наукової новизни. Вперше сформовано основи позазавидової методики розслідування втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, яка включає в себе криміналістичну характеристику, організаційні основи початкового етапу розслідування, типові слідчі ситуації та алгоритми їх вирішення, взаємодію слідчого з підрозділами ювенальної превенції, оперативними підрозділами й іншими суб'єктами, організаційно-тактичні аспекти проведення слідчих (розшукових) дій, а також використання спеціальних знань.

Запропоновано обставини, що підлягають встановленню за кримінальними правопорушеннями, що розглядаються поділити на групи: 1) ті, які передбачені ст. 91 та 485 КПК України; 2) ті, що стосуються підозрюваного у вчиненні втягнення неповнолітніх у такий вид кримінальної протиправної діяльності; 3) ті, що стосуються неповнолітніх, які були втягнені у такі кримінально протиправні дії.

Проведено класифікацію типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування залежно від змісту інформації про подію кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 307, ч. 3 ст. 309 КК України та особу злочинця, зокрема: неповнолітнього затримано «на гарячому» або незабаром після вчинення злочину, визнає свою провину у вчиненому; особу підозрюваного встановлено і він підтверджує втягнення неповнолітнього у злочинні дії; неповнолітнього затримано, визнає свою провину у вчиненому; особу підозрюваного встановлено, але він не підтверджує втягнення неповнолітнього у злочинні дії; наявність ознак або свідків, що вказують на втягнення неповнолітнього до протиправних дій; наявність ознак, що вказують на вчинений злочин, однак особа яка втягнула неповнолітнього не встановлена чи встановлена, але її місцезнаходження невідоме, та неповнолітній відмовляється надавати показання чи його показання суперечать матеріалам кримінального провадження.

Обґрунтовано наукові підходи до вирішення проблем процесуальної та непроцесуальної взаємодії слідчого з підрозділами ювенальної превенції та оперативними підрозділами Національної поліції України, психологами, педагогами у кримінальних провадженнях щодо злочинів пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за таких обставин: недосягнення шістнадцятирічного віку, розумова відсталість неповнолітньої особи, коли участь педагога, психолога при допиті неповнолітнього обов'язкова

Надані рекомендації щодо проведення судових експертиз: а) матеріалів речовин та виробів; б) судово-психологічної; в) судово-психіатричної; г) комплексної нарколого-психіатричної; д) комп'ютерно-технічної; е) інших криміналістичних (дактилоскопічна, трасологічна). Виходячи із практики розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії, з метою удосконалення вітчизняного кримінального процесуального законодавства, обґрунтовано внесення доповнення до ч. 2 ст. 242 КПК України сьомим пунктом наступного змісту: віднесення речовин (засобів), препаратів чи

рослин до наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів.

Висвітлено тактичні особливості проведення найбільш важливих для зібрання доказової інформації окремі слідчі (розшукові) дії при розслідуванні втягнення неповнолітніх у незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, до яких віднесено: огляд, обшук (в тому числі особистий обшук), допит (зокрема неповнолітнього, втягнутого у протиправні дії).

Результати дисертаційного дослідження опубліковані в фахових виданнях України, а також представлені у вигляді доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях і круглих столах. Публікації повністю відповідають предмету дослідження і вирішують завдання, що були поставлені в дисертації. Отримані висновки й результати автора з відповідної тематики були впроваджені в ряді профільних закладів вищої освіти України. Таким чином дисертаційне дослідження Кукош Марини Василівни виконане на достатньому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи Кукош Марини Василівни не викликають жодних зауважень. Вони логічно витікають з тексту дисертаційного дослідження та базуються на власних судженнях авторки, зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні. Подані пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України оформлені належним чином, мають важливе теоретичне та практичне значення. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на них.

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора за період 2020–2024 рр.; результати вивчення матеріалів 124 кримінальних проваджень щодо втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 2 ст. 307, ч. 3 ст. 309 КК України), за 2020–2024 рр.; узагальнені дані анкетувань слідчих, дізнавачів

Національної поліції (175 респондентів з міста Києва, Вінницької, Волинської, Житомирської, Київської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької та Чернігівської областей). При дослідженні матеріалів кримінальних проваджень, опрацюванні джерел та визначенні ключових аспектів обраної проблематики спиралися на власний досвід роботи в практичних підрозділах органів досудового розслідування.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Результати дослідження, що виносяться на захист, отримані завдяки всебічному використанню комплексного підходу, який передбачає поєднання низки різноманітних методів наукового пізнання: а) загальнонаукові методи: спостереження, опис, порівняння, класифікація з метою встановлення закономірностей, що характеризують досліджуваній вид протиправної діяльності та особливості досудового розслідування подібних проваджень; б) спеціальні: історико-правовий – для дослідження стану наукової розробки проблематики розслідування втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; догматичний – для тлумачення юридичних категорій, поглиблення та уточнення поняттєвого апарату дослідження; функціональний – з метою виділення типових слідчих ситуацій на різних етапах розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, системно-аналітичний – для аналізу практики виявлення та розслідування вказаних кримінальних правопорушень з метою виокремлення системи найбільш поширених способів учинення і класифікації типових слідчих ситуацій; типологічний – при дослідженні типової особи правопорушника та особи неповнолітнього; статистичні (групування, зведення, аналіз кількісних показників) – під час аналізу та узагальнення емпіричної бази (вивчених матеріалів кримінальних проваджень, результатів анкетування (у всіх розділах дисертації), а також соціологічні (анкетування, інтерв'ювання) – у процесі вивчення думок працівників слідчих підрозділів щодо проблем розслідування втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (у всіх розділах дисертації).

Методологічні підвалини таких досліджень забезпечили раціональне поєднання емпіричних та теоретичних методів. Адже перші є ефективними знаряддями отримання й підтвердження лише фактичної інформації (тобто

такої, що пов'язана з конкретними ситуаціями, подіями, обставинами тощо). Для обґрунтування ж загальних положень чи висновків застосовано інструментарій теоретико-критичного аналізу, що базується на закономірних принципах побудови аргументаційних процедур. Тим самим окреслено принциповий характер висновків, який неможливо обґрунтувати виключно емпіричними спостереженнями домашньої злочинності чи шляхом статистичних досліджень.

Проведене дослідження дозволило автору вирішити низку теоретичних та практичних проблем розслідування втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі можуть бути використані в:

– правозастосовній діяльності – для вдосконалення діяльності підрозділів НП України, які розслідують кримінальні правопорушення, пов'язані з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (акти впровадження: ГСУ НП України № 63789-2024 від 03.05.2024 року; відділу дізнання ГУНП у м. Києві № СЕД – 35546-2024 від 07 травня 2024 року);

– освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків», підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ № 48-оп від 17 квітня 2024 року);

– науково-дослідній діяльності – для підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ № 49-нд від 17 квітня 2024 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота М. В. Кукос складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (204 найменування на 20 сторінках) та трьох додатків на семи сторінках. Повний обсяг дисертації становить 238 сторінки, із них основний текст дисертації – 196 сторінок.

Зміст дисертації відповідає обраному напрямку та є нагальним в умовах воєнного стану, а вмiло запропонований інтегративний, криміналістичний підхід до розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів дозволив сформулювати висновки, пропозиції та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни та мають теоретичне і практичне значення.

Робота є завершеним цілісним дослідженням, в якому вирішено наукове завдання.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження Кукос Мариною Василівною, щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів рекомендуються для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідних розробках установ й організацій, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень по даному напрямку.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу М. В. Кукос, необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. У дисертації автор фрагментарно згадує про профілактичну роботу в межах досудового розслідування. Проте якісний та кількісний зміст цього питання був би суттєво збільшений за умов більш докладного висвітлення організаційних та тактичних особливостей цього напрямку діяльності. Наприклад, на стор. 82-91 роботи було би доцільним дещо розширити окремі типові прояви поведінки дітьми та запропонувати оптимальні профілактичні

заходи в роботі з ними у ході досудового розслідування, або за його результатами. Була би цікавою й думка автора, чи достатньо нормативно забезпечені в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України питання профілактичної діяльності слідчого?

2. У підрозділах 2.2, 2.3 дослідження здобувач достатньо змістовно розглядає типові слідчі ситуації, версіювання на початковому етапі розслідування, взаємодію слідчого з підрозділами ювенальної превенції, оперативними підрозділами та іншими суб'єктами, тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань.

Системно скомпонована інформаційна складова цих питань могла стати основою відповідного додатку (додатків), наприклад, ситуаційно обумовлених алгоритмів дій слідчого на початковому етапі розслідування, де поблочно можна було сформулювати дії слідчого на рівні опанування слідчої ситуації, прийняття тактичних рішень та запобігання тактичного ризику, дії слідчого на рівні побудови слідчих версій, планування та реалізації слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку версій тощо.

Аналогічні додатки доречно було би скласти і з переліку типових питань під час допитів підозрюваних, потерпілих, свідків, алгоритмів дій слідчого в умовах несприятливих слідчих ситуацій та тактичних особливостей слідчих (розшукових) дій, стадії призначення судових експертиз.

На нашу думку, це дещо розгрузило би описову частину роботи, збагатило би теоретичне та практичне значення отриманих автором результатів.

3. На погляд офіційного опонента, досліджуючи та розвиваючи тактичний арсенал слідчого під час допиту неповнолітнього потерпілого (підрозділ 3.3. дисертації), автор залишив поза увагою обставину, яка суттєво впливає на зацікавленість неповнолітнього в досягненні завдань кримінального провадження та його бажання співпрацювати з правоохоронними органами – це наявність не лише процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні щодо втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність, але й наявність у нього процесуального статусу підозрюваного (за умов досягнення неповнолітнім відповідного віку настання кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення) у кримінальному провадженні щодо кримінального правопорушення, до вчинення якого цей неповнолітній був залучений дорослим втягувачем (або ж перспектива набуття такого статусу).

Вказана обставина суттєво впливає як на психологічний стан неповнолітнього, якщо він її усвідомлює, його поведінку та зміст та обсяг

показань на допиті, а також повинна враховуватися слідчим під час встановлення психологічного контакту з допитуваним, обрання тактики допиту.

4. На стор. 187-209 дисертації автор аналізує та надає характеристику залучення спеціалістів, експертів для проведення експертиз, участі в слідчих діях. Водночас, на думку рецензента, належало б виокремити проблемні питання залучення спеціалістів (педагогів, психологів, вчителів та ін.), проаналізувати їх та визначити шляхи їх подолання у ході досудового розслідування.

Проте вищенаведені зауваження носять дискусійний характер, можуть бути пояснені під час захисту й суттєво не впливають на позитивне враження від представленої наукової праці.

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Кукос Марини Василівни є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Кукос Марини Василівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні криміналістичних задач спрямованих на удосконалення слідчої та експертної практики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в умовах чинного законодавства.

2. Дисертація «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – **Кукос Марина Василівна** заслуговує на присудження ступеня **доктора філософії** з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Професор кафедри права та гуманітарних
дисциплін Івано-Франківської філії
Університету «Україна»,
доктор юридичних наук, професор**

Андрій ТИМЧИШИН

*Лідник Андрія ТИМЧИШИНА
посвідчую
Директор з*

З. Босович